

Praha 3.12.2003

72

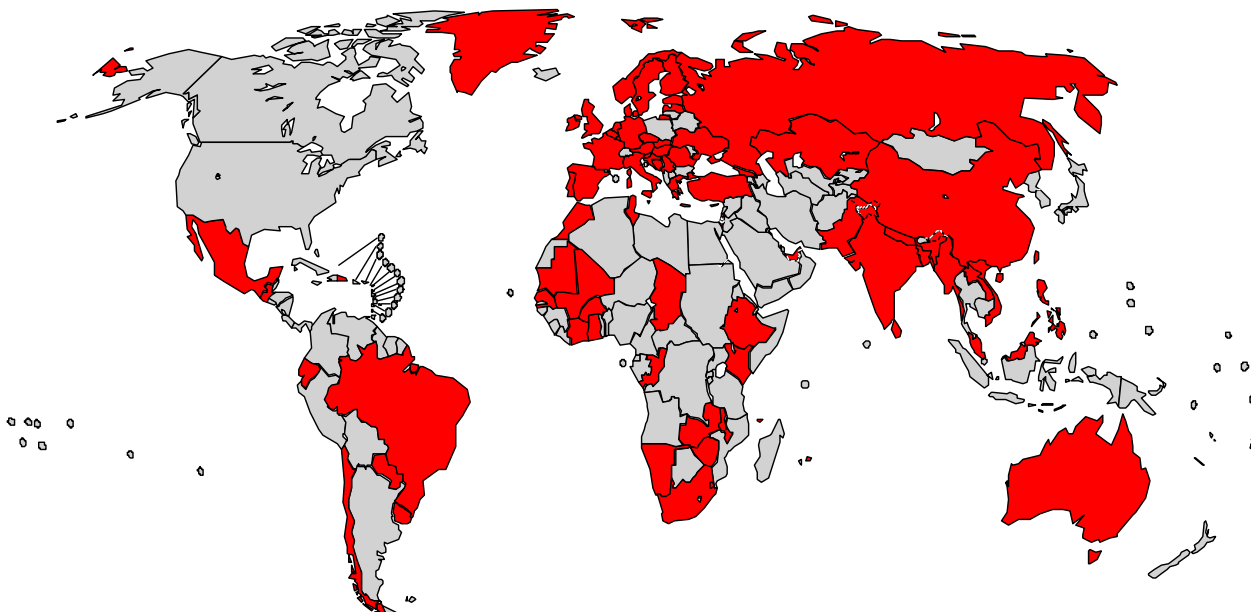
Světové šetření o zdraví (1. díl) Úvodní informace

Světová zdravotnická organizace ([WHO](#)) zahájila před několika lety projekt populačních výběrových šetření [World Health Surveys](#). Cílem projektu je vyvinout finančně dostupné prostředky pro získávání platných, spolehlivých a celosvětově srovnatelných údajů o zdraví lidí a fungování zdravotnictví, které by doplnily běžné údaje zjišťované národními zdravotnickými informačními systémy a dále vybudování databáze informací důležitých při rozhodování o tom, zda zdravotnické systémy dosahují požadovaných cílů a poskytovat tak tvůrcům zdravotní politiky podklady potřebné k přípravě programů rozvoje zdravotnictví a zlepšování zdraví obyvatel. Významně mohou tato šetření přispět k monitorování plnění „Cílů rozvoje v dalším tisíciletí“ ([Millenium Development Goals](#)) deklarovaných členskými státy Spojených národů a patřících do agendy Rozvojového programu OSN (UNDP).

Náplň projektu vychází z požadavků a potřeb všech členských zemí WHO, tak aby zahrnoval problematiku nejrůznějších kultur, vyspělých i rozvojových států. V rámci tohoto projektu by měly být získávány údaje o zdraví a jeho rizikových faktorech, o nemocnosti a úmrtnosti lidí, vstřícnosti zdravotnického systému (tj. jakým způsobem a v jakém prostředí je poskytována zdravotní péče), potřebách a využívání zdravotní péče a některé další údaje související se zdravím (např. očekávání lidí od zdravotnického systému a způsob financování zdravotní péče). Po definování náplně a obsahu projektu následovala fáze přípravy výzkumného nástroje, což znamenalo sestavit dotazník složený z otázek pokrývajících jednotlivé tématické oblasti. Testování dotazníku proběhlo v několika zemích i v rámci tzv. *Multi-Country Survey Study on Health and Responsiveness 2000-2001*. Tohoto výzkumu se zúčastnila i Česká republika provedením poštovního šetření *Zdraví a vstřícnost zdravotnického systému*.

V roce 2001 začaly přípravné práce na provedení prvního šetření podle jednotné metodiky a standardizovaného dotazníku pod názvem *World Health Survey (Světové šetření o zdraví)*. Na šetření spolupracuje 71 států z celého světa (viz mapa). Ve všech fázích přípravy a zavádění šetření byl kladen velký důraz na dodržování jednotných postupů. Z tohoto důvodu vypracovala WHO i jednotnou metodiku, zajistila vyškolení organizátorů v jednotlivých zemích a vyslala do každé země svého experta, který ověřoval kvalitu a podmínky, za kterých je šetření prováděno a pomáhal odstranit případné problémy. Pro zajištění mezinárodní srovnatelnosti byly využity nové vědecké nástroje zjišťování a vyhodnocování dat.

Země spolupracující na Světovém šetření o zdraví v letech 2002-2003

Zdroj: World Health Survey (WHO).

Šetření probíhá i v České republice a jeho provedením byl pověřen *Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky (ÚZIS ČR)*. Spolupráce na tomto šetření zahrnovala zajištění výběru respondentů, překlad a přípravu materiálů, proškolení tazatelů, provedení pilotního a poté hlavního sběru dat, pořízení, vyčištění a odeslání dat do WHO. Následovat bude spolupráce na analýze a prezentaci výsledků.

Časový průběh šetření

• Příprava výběrového plánu a výběr respondentů	březen – listopad 2002
• Překlady dotazníků a ostatních materiálů	září – listopad 2002
• Příprava pilotu (tisk materiálů a školení tazatelů)	listopad – prosinec 2002
• Provedení rozhovorů v pilotní fázi	prosinec 2002 – leden 2003
• Vyhodnocení pilotu a příprava hlavního sběru dat	leden – březen 2003
• Provedení rozhovorů v hlavní fázi	březen – květen 2003
• Kontrola dotazníků a pořízení dat	duben – červen 2003
• Kontrola a čištění dat	květen – říjen 2003

Dotazník

V České republice byla použita dlouhá verze dotazníku (90 minut). Procedura překladu zahrnovala nejprve překlad celého dotazníku a souvisejících materiálů. Po té následoval zpětný překlad klíčových termínů. Na základě připomínek WHO byla připravena konečná verze dotazníku.

Materiály dotazníku se skládají ze třech částí: z obálky, samotného dotazníku a příloh. *Obálka (průvodka)* obsahuje základní údaje o rozhovoru. *Dotazník* obsahuje otázky týkající se respondenta (dotazník pro jednotlivce) a domácnosti, ve které žije (dotazník pro domácnost). Celkem existují čtyři varianty dotazníků, lišící se v několika skupinách otázek. V průběhu rozhovoru tazatel používal *přílohy*, které napomáhaly k názornému objasnění důležitých a nebo obtížnějších pojmů.

Obsahově je dotazník rozdělen do 10 tématických modulů. První modul obsahuje základní údaje o rozhovoru (údaje o dotazníku, geografické údaje, údaje o kontaktech respondenta, formulář informovaného souhlasu a základní údaje o jednotlivých členech domácnosti) a údaje o domácnosti respondenta (údaje o potřebě a poskytování zdravotní péče v domácnosti, o zdravotním pojištění, o životním standardu a výdajích domácnosti a o pracovnících ve zdravotnictví). Dalších 8 modulů je určeno k zodpovězení vybranému respondentovi, i když některé údaje se týkají i jiných členů domácnosti. Obsahem těchto modulů je:

- *Sociodemografická a další osobní charakteristika* respondenta (pohlaví a věk, hmotnost a výška, vzdělání, rodinný stav, zaměstnání, a další).
- *Charakteristika zdravotního stavu*: údaje o zdravotním stavu z hlediska různých aspektů zdraví (pohyblivost, osobní péče, bolest, zrak, spánek, apod.).
- *Oceňování zdravotního stavu*: zjišťování míry omezení, které lidé přikládají vybraným zdravotním potížím.
- *Rizikové faktory*: rozšíření vybraných rizikových faktorů v populaci (tabák, alkohol, strava, fyzická aktivita, prostředí k životu – voda, hygiena a ovzduší).
- *Úmrtnost*: získání údajů o porodnosti a úmrtnosti (údaje o narozených dětech a jejich úmrtnosti a příčinách smrti v dospělosti).
- *Pokrytí zdravotnickými službami*: údaje o zdravotních potřebách lidí a jaké péče se jim dostává (chronické nemoci a jejich léčba, péče o matku a dítě, prevence a očkování, péče o zrak a chrup, a péče při úrazech).
- *Vstřícnost zdravotnického systému*: zjišťování očekávání lidí týkající se nezdravotních aspektů léčby a jak jsou tyto jejich představy naplňovány na základě vlastních zkušeností s poskytovateli zdravotní péče.
- *Cíle zdravotnictví a sociální kapitál*: zjišťování důležitosti jednotlivých cílů zdravotnictví a společenských podmínek k životu (bezpečí a fungování základních demokratických principů).

Poslední modul obsahuje několik otázek, které vyplňoval tazatel po provedení rozhovoru. Otázky se týkaly průběhu rozhovoru a případných těžkostí a pozorovaných skutečností o zdraví respondenta.

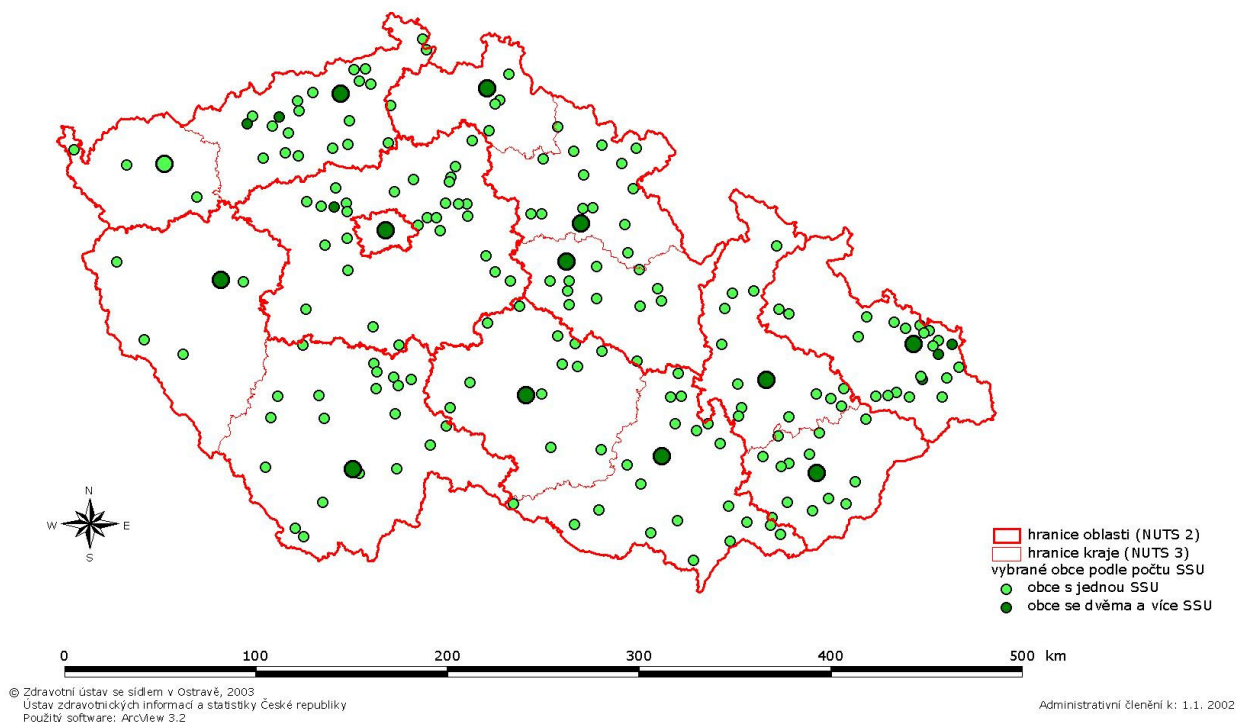
Výběr respondentů

Z Centrálního registru občanů Ministerstva vnitra bylo metodou vícestupňového náhodného výběru vybráno téměř 2 000 osob s trvalým nebo dlouhodobým pobytem v České republice starších 18 let. Metoda výběru zajišťuje rovnoměrné zastoupení všech regionů a různě velkých obcí, aby získané výsledky dobře reprezentovaly stav v celé republice.

Požadovaný počet respondentů byl rozdělen do skupin tak, aby podíl respondentů v každé skupině odpovídal podílu v celé populaci České republiky. Skupiny byly utvořeny kombinací *oblastí NUTS2* (Praha, Střední Čechy, Jihozápad, Severozápad, Severovýchod, Jihovýchod, Střední Morava, Moravskoslezsko) a *velikostní skupiny obce* (1-999, 1 000-1 999, 2 000-4 999, 5 000-19 999, 20 000-49 999, 50 000 a více obyvatel). Na základě počtu respondentů v každé skupině byl určen počet obcí, které mají být vybrány. Pro obce do 50 000 obyvatel se vycházelo z podmínky výběru 7 respondentů v každé obci. U obcí nad 50 000 obyvatel se předpokládalo vybrat tolik sedmic respondentů, aby podíl respondentů odpovídal podílu na populaci ČR.

Výběr respondentů probíhal ve třech stupních. Na prvním stupni bylo vybráno 200 obcí. Na druhém stupni byl v každé obci vybrán požadovaný počet ulic (celkem vybráno 274 ulic). Na třetím stupni bylo v každé ulici vybráno 7 respondentů (celkem 1918 respondentů). Rozmístění vybraných obcí po České republice podle počtu respondentů přináší následující mapa, která byla vytvořena ve Zdravotním ústavu se sídlem v Ostravě.

Česká republika - vybrané obce podle počtu respondentů (Světové šetření o zdraví)

Sběr údajů

Sběr údajů byl proveden metodou osobního rozhovoru tazatele s respondentem (face-to-face), při kterém tazatel vyplňoval papírový dotazník. Účast všech respondentů byla dobrovolná a byla dodržována přísná opatření týkající se ochrany údajů, aby nemohlo dojít k jejich zneužití. Respondent podepsal informovaný souhlas, který obsahoval údaje o tom, kdo bude studii provádět, na jaký typ otázek bude dotazován, proč je tato studie prováděna a kdo bude mít přístup k získaným datům. Žádné osobní údaje se nepožadovaly do elektronické podoby a po pořízení tak jsou data plně anonymní.

Provedení rozhovorů zajišťovali v pilotní fázi tazatelé společnosti STEM (Středisko empirických výzkumů). Ta se rozhodla především z důvodu neúměrného rozsahu dotazníku a metodologické a obsahové náročnosti šetření nepokračovat v hlavní fázi šetření. Pro hlavní sběr dat jsme proto jako tazatelské jádro využili zaměstnanců ÚZIS, kteří mají s touto prací u podobných šetření zkušenosti. V rámci pilotu proběhla dvě školení v prosinci 2002, v rámci hlavního sběru dat pak čtyři školení v březnu 2003. Tazatelé při nich byli seznámeni s cíli a obsahem šetření, organizací sběru dat, metodami kontaktu respondentů a technikami vedení rozhovoru, a strukturou a způsobem vyplnění dotazníku.

Vybraným respondentům byl zaslán průvodní dopis, který je seznámil s cílem šetření, obsahem dotazníku a způsobem provedení rozhovoru. Poté je kontaktovali naši tazatelé a pokoušeli se provádět rozhovory. Průměrná délka rozhovoru odpovídala plánovaným 90 minutám. Po provedení rozhovoru obdržel každý respondent malý dárek. Pro ověření

stability dotazníku byl s některými respondenty rozhovor proveden po několika dnech znovu. Na práci tazatelů dohlížel v každém kraji jeden proškolený supervizor (ve větších krajích i dva). Supervizoři přidělovali jednotlivým tazatelům práci, kontrolovali vyplněné dotazníky a ověřovali provedení rozhovoru. Dotazníky byly postupně předávány na centrální pracoviště, kde probíhala další kontrola a případné nedostatky tak mohly být ihned odstraňovány.

Reakce respondentů i tazatelů na dotazník i šetření byly různorodé, ale většina se shodla na přílišné časové i obsahové náročnosti. Některé otázky se zdály být pro naše kulturní prostředí nevhodné, ale je třeba si uvědomit, že dotazník byl navržen tak, aby pokrýval potřeby všech zemí světa a dále, aby bylo možné získaná data mezi jednotlivými zeměmi lépe srovnávat.

Zpracování údajů

Po zkontrolování dotazníků došlo k přepisu údajů do elektronické podoby. Následovalo vyčištění datového souboru, spočívající ve vyhledávání nesprávných údajů a vyhodnocení logické návaznosti odpovědí respondentů. Takto upravený soubor byl odeslán do centrály WHO.

V současnosti se provádějí dopočty chybějících údajů a výpočet výběrových vah, které budou sloužit k odhadům jednotlivých ukazatelů za celou populaci. Následovat bude analýza a prezentace výsledků. Každá země by měla vytvořit svou národní zprávu ze šetření a WHO zajistí prezentaci souhrnných výsledků za všechny zúčastněné země. Výsledky šetření budou také tvořit podklad k vypracování každoroční zprávy WHO, která vychází pod názvem *Světová zpráva o zdraví* ([World Health Report](#)).

V následujících aktuálních informacích bychom rádi všechny zájemce postupně seznamovali s výsledky z jednotlivých tematických oblastí.

Závěrem

Světové šetření o zdraví je velmi ambiciózní avšak také velmi náročný projekt Světové zdravotnické organizace. Věříme, že se podaří ze získaných údajů lépe porozumět rozdílům ve zdraví a fungování zdravotnických systémů nejen mezi různými státy ale i mezi různými skupinami osob uvnitř jednoho státu. Na základě těchto zjištění bude možné přijímat komplexnější a efektivnější rozhodnutí o zdravotní politice, aby se přiblížila potřebám každého občana. Naší snahou bude informovat o výsledcích nejen kompetentní instituce, ale i širokou veřejnost, neboť i pro ni mohou být získané výsledky zajímavé a poučné.

Rádi bychom uzavřeli tento první díl poděkováním všem účastníkům a spolupracovníkům na tomto šetření. Především samotným respondentům, kteří nám poskytli zajímavé a potřebné údaje a samozřejmě tazatelům, kteří tyto údaje v dostatečné kvalitě zjišťovali a předávali ke zpracování.

Vypracoval: Ing. Jakub Hrkal